

שהוא אחד משמונה השרצים תחילת ברייתו **בכעדשה**, ולכן כל הנוגע אפילו בשרץ שאינו שלם וגודלו כחומט בתחילת ברייתו דהיינו בכעדשה, הרי הנוגע בו טמא.

הרי **שמע מינה** מדשיערו חכמים את השיעור בכל גודלו של החומט עם רגליו וקרניו, ואף שאם יקצצו רגליו וקרניו הלוא יחיה, הרי שמע מינה:

שיעורא גמירי לה וכל שחסר מן הבריה אפילו דבר שיכולה היא לחיות בלעדיו, הרי זה כמי שחסר השיעור ואינו מטמא, והוא הדין לענין אכילה.

אמר דחה רב שמעיה: כי בעינן שיעורא בכעדשה, היכא דלא נפלה ביה נשמה, כלומר: עד כאן לא שיערו חכמים את השיעור לפי החומט כולו עם קרניו ורגליו, אלא משום שאם לא היה בו שיעור זה לא היה נופל בו נשמה, שאין לך חומט בתחילת ברייתו שהוא פחות מעדשה.

אבל היכא דכבר נפלה ליה נשמה ומשנקצצו רגליה הרי היא חיה, (לא) אכתי תיבעי לך אם דין בריה לה, שהרי יש לה חשיבות אף שנקצצו רגליה, היות ויכולה היא לחיות בלעדיהם.

שנינו במשנה: על אלו טומאות הנזיר מגלה וכו' **השדרה והגולגולת**: (1)

ושנינו עוד במשנה באהלות [פרק ב]: "אלו מטמאין באוהל וכו' השדרה והגולגולת":

אמר רב יהודה מדיסקרתא: תא שמע ש"שיעורא גמירי לה":

כתיב בפרשת שמיני [ויקרא יא טז]: "וזה לכם הטמא בשרץ השרץ על הארץ וגו'. אלה הטמאים לכם בכל השרץ כל הנוגע בהם במותם יטמא. וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא וגו'".

ומבאר הברייתא שכאילו יש כאן שני פסוקים סותרים:

שהרי אם היה אומר הכתוב רק: "כל הנוגע בהם במותם יטמא", יבול לא יהא הנוגע טמא אלא כשנגע **בכולן** כלומר: בשרץ שלם, הרי **תלמוד לומר**: "וכל אשר יפול מהם במותם יטמא", דמשמע: אין צריך ליגע בשרץ שלם; ונמצאת למד מלשון "מהם" שאין צריך ליגע בשרץ שלם.

ואי היה אומר הכתוב רק "מהם" יבול אפילו נגע **במקצתן** כלומר: בשרץ שאינו שלם יהא טמא, הרי **תלמוד לומר**: "בהם" דמשמע: שיגע בשרץ שלם; ונמצאת למד מלשון "בהם" שאינו טמא עד שיגע בשרץ שלם.

ואם כן, **הא כיצד** יתיישבו שני מקראות הללו?

אלא כך אמר הכתוב: אינו טמא **עד שיגע במקצתן שהוא בכולן**, כלומר: אפילו נגע במקצת שרץ הרי הוא טמא, ובלבד שיהא בו שיעור שרץ שלם כל שהוא —

ושיערו חכמים שהוא בכעדשה, שכן החומט

1. כמו שכתב ב"ארוזי הלבנון" אות קנג, וכן משמע מציטוט לשון המשנה כאן.

1. הגירסא במשניות שלפנינו: "על השדרה ועל הגולגולת", ובדפוס ונציה: "על השדרה והגולגולת", וכן נראה שגרס ב"אורח מישור"

איבעיא להו בני הישיבה בפירוש שתי משניות אלו:

הרי שמע מינה: או שדרה או גולגולת קתני. (5)

האם עצמות השדרה וגולגולת כאחת תנן שהן מטמאות באוהל ומגלח עליהן.

ודחינן: **מי קתני** [וכי שנינו בברייתא] **הא לא גירד טמאה** כשהיא לבדה בלא גולגולת!?

או דלמא או עצמות השדרה **או** עצמות הגולגולת תנן שהן מטמאות באוהל ומגלח הנזיר עליהן?

והרי יש לומר שהברייתא עוסקת בשדרה שיש עמה גולגולת, והא קא משמע לן הברייתא **דכי גירד** את השדרה הרי היא טהורה, ואכן אם לא גירדה היא טמאה ומטמאת עם הגולגולת שעמה —

אמר רבא: תא שמע דשדרה או גולגולת תנן:

ואולם **אידך** — כלומר: שדרה שלימה שלא גירדה ואין עמה גולגולת — עדיין **תיבעי** לך [יש לך להסתפק] אם היא מטמאה.

דתניא: **שדרה שגירד** [שבר] **רוב עלעולין** [צלעות] (2) **שבה**, (3) הרי היא טהורה מלטמא באוהל, אף שכל הצלעות אתו באוהל. (4)

תא שמע דשדרה או גולגולת תנן:

וכאשר השדרה היא **בקבר** — **אפילו משוברת או מפורקת** הרי היא **טמאה מפני הקבר**, כלומר: שהקבר מצרפה, כי כך הלכה למשה מסיני.

דתניא: **רבי יהודה אומר: ששה דברים** — לקמן מפרש להו ואזיל, ואחד מהם: שדרה וגולגולת הבאים משני מתים — **רבי עקיבא מטמא באוהל והנזיר מגלח עליו, וחכמים מטהרין, וחזר בו רבי עקיבא והודה לחכמים.**

הרי משמע: **טעמא משום הגירד** את העלעולין שבשדרה, **הא לא גירד** אותם הרי הוא **טמא** אפילו שדרה לבדה.

ומעשה שהביאו קופה מלאה עצמות —

נשתברו רוב צלעותיה אינה מטמאה באוהל, ולכאורה תמוה לי מאד, דבמשנה ובכמה מקומות מבואר "שדרה", ומה ענין צלעות לשדרה, הצלעות הם תחובות בשדרה ומלמטה יש חוליות שאין בהם צלעות, וראה עוד שם בד"ה וראיתי שהוכיח כן מן התוספותא.

2. בתוספות דימו דין זה לדין טריפה המבואר בחולין נב א, ושם נתבאר פרטי הדינים בזה.

3. כן פירשו התוספות, והביאו שתרגום של צלעות: "עלעולין" [ראה בראשית ב כא: "ויקח אחת מצלעותיו", ותרגם אונקלוס "ונסיב חדא מעלעוהי"]; וביאור דבריהם הוא, שלדעתם, השדרה אינה מטמאת לבדה אלא בצירוף הצלעות התחובים בה, וכן דעת המפרש כהתוספות; והמנחת חינוך [רסג יא בנדמ"ח] הביא את המפרש כאן, ותמה: "נראה דאף אם החוליות קיימות מכל מקום אם נעקרו או

4. על פי המפרש.

5. מכאן הוכיחו התוספות שהספק הוא בין לענין טמאה ובין לענין גילוח, שהרי הגמרא מוכיחה מטמאה לגילוח.

אלא לומר: אין כאן שדרה וגולגולת ממת אחד.

אם כן שמע מינה: "או שדרה או גולגולת" תנן.

ודחינן: אין להוכיח מכאן כי "לא מיבעיא" קאמר [בדרך "לא די" אמר תודוס והרופאים שעמו]:

לא מיבעיא [לא די ש] שדרה וגולגולת דממת אחד — ליכא [אין בקופה], אלא אפילו שדרה ממת אחד, או גולגולת ממת אחד — ליכא.

תא שמע — ששדרה וגולגולת תנן — ממניינא [מן המספר] שאמרו בברייתא הנזכרת:

שהרי בהמשך הברייתא למדנו: ומה הן ששה דברים שנחלקו בהם רבי עקיבא וחכמים, שרבי עקיבא מטמא באוהל ומגלחין עליו, וחכמים מטחרין:

א. על אבר מן המת שבא משני מתים.

ב. ועל אבר מן החי שבא משני בני אדם.

שנטמא בה נזיר באוהל — לבית הכנסת של טרפיים [צורפי נחושת], כדי לבדוק אם יש באותה קופה עצמות המטמאות באוהל —

והניחוח לאותה קופה באויר בית הכנסת, כלומר: במקום שאין גג עליו, כדי שלא תטמא באוהל את הנכנסים לשם, ונכנס תודוס הרופא וכל הרופאים (6) עמו, ובדקו הרופאים את הקופה ואמרו:

אין כאן בקופה זו שדרה ממת אחד, ואין כאן גולגולת ממת אחד! (7)

ומכח דבריהם טיהרו את הנזיר שנטמא באותה קופה. (8)

הרי משמע: טעמא דליכא שדרה דמחדא [דוקא משום שאין שם שדרה ממת אחד] ואין גולגולת ממת אחד, האיכא [אבל אם יש] או שדרה או גולגולת דמחדא [ממת אחד] הרי הנזיר מגלח עליה.

כלומר: אם תמצי לומר ששדרה וגולגולת בעינן, אם כן אם היתה השדרה ממת זה והגולגולת ממת אחר אינה מטמאת כמו שדרה משני מתים; ואם כן למה הוצרכו לפרש שאין מזה ואין מזה, לא היה להם

6. "שהיו בקיאים להכיר בעצמות שהם משדרה וגולגולת ולהשוות עצם לעצם ולידע אם הם משני מתים או ממת אחד", ר"א"ש.

7. כן הגיה ב"ברכת ראש" על פי התוספתא, וכן גרס הרא"ש.

8. תמהו התוספות: הרי אפילו אם יש כאן שדרה ממת אחד אינה מטמאת כי מטמא היתה משוברת ומפורקת, והרי למדנו לעיל שאינה

6. "שהיו בקיאים להכיר בעצמות שהם משדרה וגולגולת ולהשוות עצם לעצם ולידע אם הם משני מתים או ממת אחד", ר"א"ש.

7. כן הגיה ב"ברכת ראש" על פי התוספתא, וכן גרס הרא"ש.

8. תמהו התוספות: הרי אפילו אם יש כאן שדרה ממת אחד אינה מטמאת כי מטמא היתה משוברת ומפורקת, והרי למדנו לעיל שאינה

- ג. ועל חצי⁽⁹⁾ קב עצמות שבא משני מתים.
 ד. ועל רביעית דם⁽¹⁰⁾ הבא משנים [משני מתים]⁽¹¹⁾.
 ה. על עצם כשעורה ממת אחד שנחלק לשנים⁽¹²⁾.
- ו. והשדרה והגולגולת הבאים משני מתים⁽¹³⁾.
 ומוכיחה הגמרא ממנין "ששה" דברים נב-ב שנחלקו בהם רבי עקיבא וחכמים, ששדרה וגולגולת כאחד הם שמטמאים:

לקמן שאף על רביעית דם הוא מגלח, וברייתא זו באה גם לומר שרבי עקיבא חזר בו, לכן נקטה הברייתא "רביעית דם", שלרבי עקיבא לשיטתו יש נפקא מינה בחזרתו גם ברביעית דם, [וראה "באר משה" ו"אורח מישור"].

ומוכח מדבריהם כאן, שהם סוברים בדעת רבי עקיבא שהנזיר מגלח אף על אוהל רביעית דם, שאם לא כן, הרי נמצא שלדעתו דין רובע קב עצמות ודין רביעית דם שוין, ואם כן, כשם ששיניו בברייתא "חצי קב עצמות" משום שבטומאת אוהל אינו מגלח אלא בשיעור זה, הוא הדין שהיה לנו לומר: "חצי לוג דם".

וכן היא שיטתם לקמן נו א ד"ה עצם; ופשטות המשנה אינה כן, וראה עוד בזה בהערות לקמן: נב ב, ונג ב, ונו ב.

11. ראה תוספות יומא פא א ד"ה כל, וב"ארזי הלבנון" כאן אות קסה

12. ראה לקמן נג ב גבי "דאקמת אקמוחי", בדין חצי שעורה מעצם זה וחצי שעורה מעצם זה אם הוא מטמא לדעת רבי עקיבא.

13. צריך ביאור למה אין הגמרא מוכיחה בפשטות מברייתא זו ש"שדרה וגולגולת תנן", וכוונת הברייתא היא בכגון שהיו באוהל שדרה ממת זה וגולגולת ממת אחר, שהרי אם תאמר: "שדרה או גולגולת תנן", אם כן בהכרח שהנידון הוא בשדרה שבאה משני מתים, ואם כן אחת מהן היא "שדרה שגירד רוב עלעולין שבה" שהיא טהורה?!

שכבר אינה בקבר! ? וראה בזה ב"ארזי הלבנון" אות קסז.

9. מכאן מוכרח שברייתא זו עוסקת בתגלחת הנזיר, שהרי לענין טומאה די ברובע קב עצמות, ולענין גילוח בלבד בעינין חצי קב; ואף שברובע קב עצמות במגע ובמשא הרי הנזיר מגלח עליו - אין הברייתא כאן עוסקת אלא בטומאת אוהל, תוספות; [ומה שכתבו: "והתם לענין טומאת אוהל גרידא קתני", הוא טעות סופר וצ"ל: "והכא לענין טומאת אוהל גרידא קתני"; ומיהו נחלקו אף ברובע קב עצמות משני מתים לענין טומאה, כמבואר במשנה באהלות ב ו שהביאו התוספות]; וראה בכל זה בהערה הבאה.

10. כתבו התוספות: "דאילו בא ממת אחד לרבי עקיבא מגלח, כדתנן במתניתין לקמן נו ב, ופליגי רבנן עליה, והכא תנן דרבי עקיבא הדר ביה [כלומר: אף דפליגי רבנן עליה לקמן, מכל מקום הברייתא מלמדת במה חזר בו רבי עקיבא]; ובדין הוא דמיבעי ליה למינקט [נראה דצריך לומר: דמצי למינקט] לרבנן על חצי לוג דם הבא משני מתים, אלא איידי דלרבי עקיבא (ד)אף ברביעית מגלח, נקט הכי".

תוכן דבריהם הוא, שהוקשה להם: כיון שלענין גילוח הוא שנחלקו - וכדמוכח ממה שלא נחלקו אלא ב"חצי קב" עצמות, וכמבואר בהערה לעיל - אם כן למה נקט "רביעית דם", והרי לענין גילוח אין די ברביעית דם אלא בחצי לוג דם?!
 ולכן פירשו, שהיות ורבי עקיבא סובר במשנה